

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

> Retouradres Turfmarkt 147 2500 EA Den Haag

De voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Postbus 30435
2500 GK Den Haag

DGOBDR

DenB
Programmteam verkiezingen

Turfmarkt 147
2500 EA Den Haag
Nederland
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie

2025-0000381334

Uw referentie

Bijlage(n)

1

Datum

25 JUN 2025

Betreft

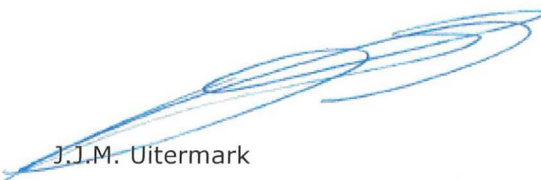
Consultatie Tijdelijke experimentenregeling nieuwe
stembiljetten

Geachte mevrouw Dijkma,

Hierbij bied ik u ter advisering aan het ontwerp voor een wijziging van de
Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten.

In verband met de verdere voortgang zou ik het op prijs stellen uw reactie op de
ontwerpregeling zo spoedig mogelijk - maar uiterlijk 6 weken na dagtekening van
deze brief - te mogen ontvangen.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

J.J.M. Uitermark

Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van [datum], houdende een tweede wijziging van de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten ter verduidelijking van enkele verkiezingsbescheiden en voorlichtingsmaterialen

(KetenID W GK27769)

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Gelet op de artikelen 3, derde lid en 5, tweede lid van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten;

Besluit:

Artikel I

De bijlage bij artikel 1 van de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten wordt als volgt gewijzigd.

A

Het model 3 wordt vervangen door het model dat is opgenomen in onderdeel A van de bijlage bij deze regeling.

B

Het model 5-1 wordt vervangen door het model dat is opgenomen in onderdeel B van de bijlage bij deze regeling.

C

Het model 5-2 wordt vervangen door het model dat is opgenomen in onderdeel C van de bijlage bij deze regeling.

Artikel II

Deze regeling treedt in werking op 1 oktober 2025.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
J.J.M. Uitermark

Bijlage bij artikel I

A.

Model 3. Stembiljet
[1a. Model 3.docx]

B

Model 5-1. Overzicht van kandidaten, geordend per lijst
[1b. Model 5-1.docx]

C

Model 5-2. Handleiding voor de kiezer
[1b. Model 5-2.docx]

Toelichting

1. Inhoud van de regeling

Op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten is het mogelijk om bij een verkiezing te experimenteren met een nieuw model voor het stembiljet. De uitwerking van de inrichting van deze experimenten staat in het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Daarin zijn ook grondslagen opgenomen om bij ministeriële regeling een aantal van de Kiesregeling afwijkende modellen vast te stellen. Dat gebeurt in de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten. Een aantal van de in die regeling vastgestelde modellen, behoeft redactionele verbeteringen. Daartoe strekt deze wijzigingsregeling. Bij de afgelopen verkiezing van de leden van het Europees Parlement is in vijf gemeenten een experiment met een nieuw stembiljet gehouden. Het experiment is goed verlopen en de uitkomst van de evaluatie was ook positief. Wel zijn er kleine verbeteringen mogelijk gebleken.

Uit de evaluatie blijkt dat in de gemeenten waar tijdens de Europees parlementsverkiezing is gestemd met het nieuwe stembiljet een hoger percentage ongeldige stemmen is uitgebracht dan in gemeenten waar met het reguliere stembiljet is gestemd. Met name uit de focusgroepen, die onderdeel waren van de evaluatie, blijkt dat het aantal ongeldige stemmen omlaag gebracht kan worden door de verkiezingsbescheiden en voorlichtingsmaterialen voor kiezers te verduidelijken. Allereerst, door een sterke(re) visuele relatie te leggen tussen het stembiljet en het overzicht van kandidaten. Onder andere door het gebruik van kleur en door het toevoegen van het icoon van het overzicht van kandidaten op beide stembescheiden. Daarnaast kunnen de verkiezingsbescheiden en voorlichtingsmaterialen verduidelijkt worden door daarin nog beter aan te sluiten bij het woordgebruik en de zinsopbouw van de kiezer. Zo blijkt 'lijst met kandidaten' te zorgen voor meer begrip dan 'overzicht van kandidaten', en is het advies om de zinsopbouw activerend en positief – met focus op wat een kiezer wél moet doen - te formuleren. Bovenstaande in acht nemend wordt de titel op het Overzicht van kandidaten (Model 5-1) gewijzigd van 'Overzicht van Kandidaten' naar 'Lijsten met kandidaten'. In communicatie zal naar het overzicht van kandidaten worden verwezen met de tekst 'lijst met kandidaten'. Ook het stembiljet (Model 3) wordt aangepast. Hierop wordt de tekst en kleur van de tekstballon naast 'en kies één kandidaat van die partij' op de onderste helft van het stembiljet te veranderen. De tekst wordt gewijzigd van "Kijk voor namen in Overzicht van kandidaten. Kies geen hoger kandidaatnummer dan het aantal kandidaten van die partij" naar "Kijk in de lijst met kandidaten voor de namen". De kleur van de tekstballon is veranderd naar blauw, daarmee wordt nadrukkelijk een verband gelegd met het overzicht van kandidaten (Model 5-1), waar een blauwe balk is toegevoegd. Op zowel het stembiljet als de lijst met kandidaten is tot slot een icoon dat verwijst naar het overzicht van kandidaten toegevoegd, wederom met het doel om de relatie tussen beide voor de kiezer te verduidelijken.

Tot slot bevat deze regeling ook een voor de experimenten geschikt model van de kiezershandleiding die in het stemhokje hangt. In dit model 5-2 zijn de afbeeldingen en teksten in overeenstemming gebracht met de vormgeving van het aangepaste nieuwe stembiljet.

2. Aanduiding van een blanco lijst

Op de bovenste helft van het stembiljet staan de lijsten (partijen) die deelnemen aan de verkiezing. De lijsten worden aangeduid met de lijstnummers, (indien van toepassing) de aanduiding van de politieke groepering(en) en het logo of de logo's van deze groepering(en) en een icoon met daarin een cijfer dat correspondeert met het aantal kandidaten op elke lijst. Bij een blanco lijst, dat wil zeggen een lijst waarboven géén aanduiding van een politieke groepering staat, kan er geen aanduiding en geen logo worden weergegeven op het stembiljet. Na het

lijstnummer blijft de regel in dit geval leeg. Dit is verwarrend voor kiezers. Ook maakt het de lijst minder makkelijk vindbaar op het stembiljet. In gebruikersonderzoek geven kiezers aan dat het lijkt alsof er informatie ontbreekt en er een fout op het stembiljet is gemaakt.

De oorzaak van het probleem zit in de wijze waarop op het nieuwe stembiljet lijsten met kandidaten worden weergegeven. Daarom wordt de tijdelijke experimentenregeling op dit onderdeel aangepast. In het geval er een blanco lijst op het stembiljet (Model 3) staat komt er op het stembiljet op de plaats voor de aanduiding van een politieke groepering te staan: “blanco lijst met lijstnummer [lijstnummer]”. Op het overzicht van de kandidaten (Model 5-1) wordt eenzelfde wijziging doorgevoerd.

3. Inwerkingtreding

Op vrijdag 6 juni 2025 is in de ministerraad besloten dat op 29 oktober 2025 de stemming plaatsvindt voor de verkiezing van de nieuwe leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Aanleiding daarvoor was het gegeven dat het voltallige kabinet Schoof op dinsdag 3 juni 2025 haar ontslag heeft aangeboden aan Zijne Majesteit de Koning. Bij deze vervroegde Tweede Kamerverkiezing zal in de vijf gemeenten waar al geëxperimenteerd is, opnieuw een experiment worden gehouden met het nieuwe stembiljet. Het is belangrijk dat de kennis en inzichten die bij al is opgedaan, hierbij worden betrokken. Daarom zal deze regeling op 1 oktober 2025 in werking treden. Dat is conform aanwijzing 4.17, tweede lid, Aanwijzingen voor de regelgeving en tijdig voor de aankomende Tweede Kamerverkiezing. Dit is geregeld in artikel II van de regeling.

Gelet op de spoedeisendheid van de aanpassing van deze regeling, kan echter geen rekening worden gehouden met de in Aanwijzing 4.17, vierde lid, vastgelegde minimuminvoeringstermijn. Hiervoor bestaat een rechtvaardigingsgrond. De aanpassingen die met deze regeling aan de Tijdelijke experimentenregeling worden aangebracht, betreffen immers primair redactionele verbeteringen. Geen van de aanpassingen heeft juridische gevolgen voor burgers, bedrijven of decentrale overheden. Gemeenten waar een experiment zal plaatsvinden met het nieuwe stembiljet zullen uiteraard in een vroegtijdig stadium over de aanpassingen worden geïnformeerd.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

J.J.M. Uitermark

Model 3

Stembiljet

Op dit stembiljet brengt een kiezer zijn stem uit in een gemeente waar wordt geëxperimenteerd met een nieuw stembiljet. Op de bovenste helft van het stembiljet staan de lijsten (partijen) die aan de verkiezing deelnemen en op de onderste helft staan de nummers van de kandidaten op deze lijsten¹. Bovenaan het stembiljet komt te staan "Stembiljet voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal/Eerste Kamer der Staten-Generaal/provinciale staten van...../ het algemeen bestuur van het waterschap.... / de raad van de gemeente...../ de eilandsraad van het openbaar lichaam...../ het kiescollege van het openbaar lichaam...../ het Europees parlement..... [in kieskring..... (.....) op...]".

In het kader boven de partijen staat de tekst: "Kies één partij". In het kader boven de kandidaatnummers staat "en kies één kandidaat van die partij".

Naast de tekst 'en kies één kandidaat van die partij' is een tekstballon opgenomen met daarin een verwijzing naar het Overzicht van kandidaten. De tekst in de tekstballon luidt: "Kijk in de lijst met kandidaten voor de namen."

Tot en met 28 partijen staan alle partijen boven de horizontale vouw op het stembiljet. Op het moment dat er 29 of meer partijen deelnemen aan een verkiezing, wordt een stembiljet gehanteerd waarbij de partijen boven en onder de vouw staan. Op de vouw in het midden komt geen tekst. In de specificaties staan de precieze afstanden.

Op de achterzijde van het stembiljet staat gedrukt een door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vast te stellen en aan de leveranciers van de stembiljetten mede te delen echtheidskenmerk.

In het geval er een blanco lijst op het stembiljet staat, dat wil zeggen een lijst waarboven géén aanduiding van een politieke groepering staat, komt op het stembiljet op de plaats voor de aanduiding van een politieke groepering de tekst te staan: "Blanco lijst met lijstnummer [lijstnummer]".

¹ Het stembiljet wordt in kleur gedrukt. Het stembiljet wordt vanuit het midden opgebouwd, zodat er ook bij weinig partijen geen grote witruimte tussen de partijen en kandidaatnummers is. De partijen worden in twee kolommen afgebeeld, waarbij van links naar rechts het logo, stemvakje, lijstnummer, de aanduiding van de partij en de afbeelding met het aantal kandidaten van die partij worden afgebeeld. Bij een even aantal partijen worden de partijen in twee gelijke kolommen weergegeven. Op het moment dat er een oneven aantal partijen is, is de linkerkolom een partij langer. De ordening van partijen gaat van boven naar beneden.

De kandidaatnummers op de onderste helft worden weergegeven van links naar rechts, waarbij rijen van tien worden gemaakt. Het stemvakje wordt voor het kandidaatnummer geplaatst. Er staan niet meer kandidaatnummers op het stembiljet dan het hoogste aantal kandidaten dat in de kieskring op enige lijst voor de betreffende verkiezing voorkomt.

Kies één partij

[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	
[Logo]	☐ 00	[Aanduiding van de partij]	

en kies één kandidaat van die partij

Kijk in de lijst met kandidaten voor de namen.

☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8	☐ 9	☐ 10
☐ 11	☐ 12	☐ 13	☐ 14	☐ 15	☐ 16	☐ 17	☐ 18	☐ 19	☐ 20
☐ 21	☐ 22	☐ 23	☐ 24	☐ 25	☐ 26	☐ 27	☐ 28	☐ 29	☐ 30
☐ 31	☐ 32	☐ 33	☐ 34	☐ 35	☐ 36	☐ 37	☐ 38	☐ 39	☐ 40
☐ 41	☐ 42	☐ 43	☐ 44	☐ 45	☐ 46	☐ 47	☐ 48	☐ 49	☐ 50
☐ 51	☐ 52	☐ 53	☐ 54	☐ 55	☐ 56	☐ 57	☐ 58	☐ 59	☐ 60
☐ 61	☐ 62	☐ 63	☐ 64	☐ 65	☐ 66	☐ 67	☐ 68	☐ 69	☐ 70
☐ 71	☐ 72	☐ 73	☐ 74	☐ 75	☐ 76	☐ 77	☐ 78	☐ 79	☐ 80

Model 5-1**Overzicht van kandidaten voor experimenten met nieuwe stembiljetten**

In dit overzicht kunnen kiezers per lijst (partij) de namen van de kandidaten opzoeken. Op het voorblad wordt benoemd om welke verkiezing het gaat en een overzicht van alle deelnemende partijen. Op dit voorblad worden de partijen in maximaal drie kolommen geplaatst en de lijstnummers van boven naar beneden. Verder worden per partij van links naar rechts het lijstnummer, logo, aanduiding van de partij en de afbeelding met het aantal kandidaten op elke lijst vermeld. In het geval er geen aanduiding boven een lijst staat, komt op de plaats voor de aanduiding en het logo van een politieke groepering te staan: "Blanco lijst met lijstnummer [lijstnummer]". Na het voorblad staat op elke volgende pagina per lijst de namen van alle daarop voorkomende kandidaten en hun nummer op die lijst. Er is één pagina per partij. De namen van kandidaten worden in maximaal vier kolommen weergegeven, waarbij de nummering van boven naar beneden loopt. Op deze pagina wordt aan de rechterkant onderaan de afbeelding met het aantal kandidaten van die partij vermeld. Op de achterkant van de pagina's worden geen namen van kandidaten afgedrukt. Daar komt de tekst te staan "Dit is geen stembiljet". De vouwrand van het overzicht van kandidaten zit aan de bovenrand. Daar worden vier gaten aangebracht zodat het overzicht van kandidaten in het stemhokje kan worden bevestigd. Alle bladzijden van het overzicht van kandidaten worden voorzien van een coating om het schrijven op de lijsten te bemoeilijken.

Dit is geen stembiljet

Lijsten met kandidaten

[Logo] 1 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 15 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 29 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 2 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 16 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 30 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 3 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 17 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 31 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 4 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 18 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 32 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 5 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 19 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 33 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 6 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 20 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 34 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 7 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 21 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 35 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 8 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 22 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 36 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 9 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 23 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 37 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 10 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 24 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 38 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 11 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 25 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 39 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 12 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 26 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 40 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 13 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 27 [Aanduiding van de partij]	
[Logo] 14 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 28 [Aanduiding van de partij]	

Ga naar de bladzijde met de partij en kandidaat van uw keuze

Lijst 0 Aanduiding van de partij

1 Achternaam voornaam, Woongebied	21 Achternaam voornaam, Woongebied	41 Achternaam voornaam, Woongebied	61 Achternaam voornaam, Woongebied
2 Achternaam voornaam, Woongebied	22 Achternaam voornaam, Woongebied	42 Achternaam voornaam, Woongebied	62 Achternaam voornaam, Woongebied
3 Achternaam voornaam, Woongebied	23 Achternaam voornaam, Woongebied	43 Achternaam voornaam, Woongebied	63 Achternaam voornaam, Woongebied
4 Achternaam voornaam, Woongebied	24 Achternaam voornaam, Woongebied	44 Achternaam voornaam, Woongebied	64 Achternaam voornaam, Woongebied
5 Achternaam voornaam, Woongebied	25 Achternaam voornaam, Woongebied	45 Achternaam voornaam, Woongebied	65 Achternaam voornaam, Woongebied
6 Achternaam voornaam, Woongebied	26 Achternaam voornaam, Woongebied	46 Achternaam voornaam, Woongebied	66 Achternaam voornaam, Woongebied
7 Achternaam voornaam, Woongebied	27 Achternaam voornaam, Woongebied	47 Achternaam voornaam, Woongebied	67 Achternaam voornaam, Woongebied
8 Achternaam voornaam, Woongebied	28 Achternaam voornaam, Woongebied	48 Achternaam voornaam, Woongebied	68 Achternaam voornaam, Woongebied
9 Achternaam voornaam, Woongebied	29 Achternaam voornaam, Woongebied	49 Achternaam voornaam, Woongebied	69 Achternaam voornaam, Woongebied
10 Achternaam voornaam, Woongebied	30 Achternaam voornaam, Woongebied	50 Achternaam voornaam, Woongebied	70 Achternaam voornaam, Woongebied
11 Achternaam voornaam, Woongebied	31 Achternaam voornaam, Woongebied	51 Achternaam voornaam, Woongebied	71 Achternaam voornaam, Woongebied
12 Achternaam voornaam, Woongebied	32 Achternaam voornaam, Woongebied	52 Achternaam voornaam, Woongebied	72 Achternaam voornaam, Woongebied
13 Achternaam voornaam, Woongebied	33 Achternaam voornaam, Woongebied	53 Achternaam voornaam, Woongebied	73 Achternaam voornaam, Woongebied
14 Achternaam voornaam, Woongebied	34 Achternaam voornaam, Woongebied	54 Achternaam voornaam, Woongebied	74 Achternaam voornaam, Woongebied
15 Achternaam voornaam, Woongebied	35 Achternaam voornaam, Woongebied	55 Achternaam voornaam, Woongebied	75 Achternaam voornaam, Woongebied
16 Achternaam voornaam, Woongebied	36 Achternaam voornaam, Woongebied	56 Achternaam voornaam, Woongebied	76 Achternaam voornaam, Woongebied
17 Achternaam voornaam, Woongebied	37 Achternaam voornaam, Woongebied	57 Achternaam voornaam, Woongebied	77 Achternaam voornaam, Woongebied
18 Achternaam voornaam, Woongebied	38 Achternaam voornaam, Woongebied	58 Achternaam voornaam, Woongebied	78 Achternaam voornaam, Woongebied
19 Achternaam voornaam, Woongebied	39 Achternaam voornaam, Woongebied	59 Achternaam voornaam, Woongebied	79 Achternaam voornaam, Woongebied
20 Achternaam voornaam, Woongebied	40 Achternaam voornaam, Woongebied	60 Achternaam voornaam, Woongebied	80 Achternaam voornaam, Woongebied

0 Aanduiding van de partij

[Logo]

80 kandidaten

Kiezershandleiding voor experimenten met een nieuw stembiljet

Zo stemt u

Maak uw keuze

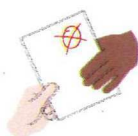
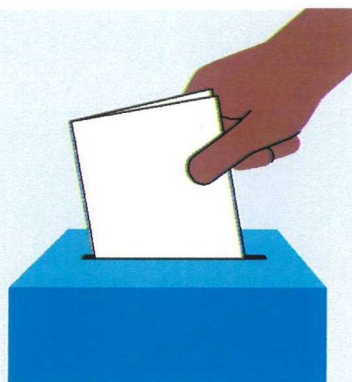
- Kies één partij...
- en één kandidaat van die partij

Kleur de twee vakjes van uw keuze rood.
Kleurt u niks in? Dan stemt u blanco.

Klaar?

- Vouw het stembiljet dicht zodat niemand uw stem kan zien
- Doe het stembiljet in de stembus

Fout gemaakt?

Vraag een nieuw stembiljet
aan een stembureaulid

Moeite met lezen?

Vraag een vergrootglas
aan een stembureaulid

Uw stem is geheim

U hoeft aan niemand te
laten weten wat u stemt.

Ook niet door het maken
van een foto.

Heeft u vragen? Stel ze aan een stembureaulid